

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

Filosofie a životní prostředí

Jiří Bareš

© 2011 ČZU v Praze

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Akademický rok 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jiří Bareš

obor Podnikání a administrativa

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze
čl. 16 určuje tuto bakalářskou práci.

Název práce: **Filosofie a životní prostředí**

Osnova bakalářské práce:

1. Úvod
 2. Cíl práce a metodika
 3. Teoretická východiska
 4. Vlastní práce
 5. Závěr
 6. Seznam použitých zdrojů
 7. Přílohy
-

Rozsah hlavní textové části: 30 - 40 stran

Doporučené zdroje:

E. Kohák, Zelená svatozář, Praha 1998

E. Kohák, R. Kolářský, I. Michal, Závod s časem, Praha 1996

A. Naess, Ekologie, pospolitost a životní styl, Prešov 1996

H. Librová, Pěstí a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti, Brno 1994

H. Jonas, Princip odpovědnosti, Praha 1997

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Zdeněk Bígl**

Termín odevzdání bakalářské práce: březen 2011

.....
Vedoucí katedry

.....
Děkan

V Praze dne: 23. 3. 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Filosofie a životní prostředí" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 1. 4. 2011

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval PhDr. Zdeňku Bíglovi za velmi cenné rady a odborné vedení při zpracování bakalářské práce.

Filosofie a životní prostředí

Ecological Philosophy

Souhrn

Tato práce se zabývá filosofickým pohledem na současný stav životního prostředí. Úvodní dvě kapitoly teoretické části definují etiku a ekologii pro lepší pochopení pojmu ekologická etika. Dále je v práci objasňována ekologická krize, její hlavní příčiny, důsledky a možná řešení této velmi vážné situace, ve které se nacházíme. Následující kapitola je věnována právě ekologické etice a jejím směrům, které nám ukazují, jak bychom se měli chovat k okolnímu světu. Praktická část je zaměřena na kvalitativní výzkum, který je prováděn pomocí dotazníkové metody. Respondenty jsou studenti osmiletého gymnázia. Cílem kvalitativního výzkumu je zjistit, zda mladí lidé žijí ekologicky šetrným životem, jak vnímají situaci kolem nás a jaké jsou jejich názory na kritický stav životního prostředí.

Summary

This work deals with the philosophical view of the current state of the environment. Introductory two chapters of the theoretical part define the ethics and ecology to better understand the concept of ecological ethics. It is further explained in the work of the ecological crisis, its main causes, consequences and possible solutions to this very serious situation in which we find ourselves. The following chapter is devoted to just the ecological ethics and its guidelines, which we show how we should behave to the rest of the world. The practical part focuses on qualitative research that is conducted by questionnaire method. Respondents are the eight-year high school students. The aim of qualitative research is to determine whether young people live environmentally sound life, how they perceive the situation around us and what are their views on the critical state of the environment.

Klíčová slova: Etika
Ekologie
Ekologická krize
Ohrožení
Ekologická etika
Strategie
Řešení

Keywords: Ethics
Ecology
Environmental crisis
Threat
Ecological ethics
Strategy
Solution

Obsah	
1	Úvod9
2	Cíl práce a metodika.....10
3	Teoretická východiska11
3.1	<i>Etika</i> 11
3.1.1	Základní přístupy etiky..... 11
3.1.2	Úkoly etiky 13
3.1.3	Základní pojetí etiky 13
3.2	<i>Ekologie</i> 14
3.3	<i>Ekologická krize</i> 15
3.3.1	Příčiny ekologické krize 16
3.3.2	Důsledky ekologické krize 18
3.3.3	Různé pohledy řešení ekologické krize..... 22
3.4	<i>Ekologická etika</i> 26
3.4.1	Vztah člověka a přírody z etického hlediska 28
3.4.2	Strategie v ekologické etice 30
3.4.2.1	Strategie osobní odpovědnosti 30
3.4.2.2	Strategie poznání nutnosti 33
4	Vlastní práce36
4.1	<i>Kvalitativní výzkum</i> 36
4.1.1	Shrnutí a interpretace zjištěných výsledků 42
4.1.2	Závěrečné zhodnocení kvalitativního výzkumu 44
5	Závěr45
6	Seznam použitých zdrojů47
7	Přílohy49

1 Úvod

Lidé jsou jediným živočišným druhem na planetě Zemi, který může rozumem ovlivnit své chování k ostatním živým bytostem, organismům a životnímu prostředí kolem nás. S politováním ovšem musíme konstatovat, že se v některých případech jako rozumné bytosti rozhodně nechováme, především v několika posledních desetiletích. Na počátku 21. století se nacházíme ve velmi rozporuplné a složité době. Nikdy jsme nebyli tak vyspělá a především technologicky rozvinutá civilizace. Technický pokrok má ovšem své výhody i nevýhody. V současné době jsme schopni vyrobit, vymyslet nebo dokázat téměř cokoliv. Obrovským problémem je ale fakt, že se nám v některých aspektech vývoj víceméně vymkl z rukou. Situace je natolik vážná, že hovoříme o ekologické krizi.

Ekologickou krizi zapříčinilo především bezohledné lidské chování a konzumní způsob života. Důvod, proč hovoříme o ekologické krizi, je znepokojující a neuvěřitelně zdevastovaný stav životního prostředí na naší planetě. Následky sobeckého chování člověka jsou nedožrnné. Jedním z hlavních ekologických problémů je globální oteplování, které má za následek tání ledovců a změny klimatu. Dalším obrovským problémem je ztenčení ozonové vrstvy, která je pro všechny bytosti a organismy na Zemi životně důležitá. Dopady lidské činnosti se samozřejmě projevují i v dalších oblastech - vymíráním ostatních živých organismů, znečištěním vod a vůbec ohrožením všech ekosystémů na planetě. Neskutečně významným problémem je také fakt, že během posledních let došlo k obrovské populační explozi. Lidstvo se nekontrolovatelně rozrůstá a zabírá stále více území na planetě Zemi. Přírodní zdroje jsou omezené, ale naše nároky neomezené. Je bohužel jen otázkou času, kdy zdroje naší planety lidstvu už nebudou stačit.

Poprvé v historii lidstva můžeme konstatovat, že stojíme na pomyslné křižovatce a máme na výběr několik cest. Buď přispějeme k udržení života na Zemi trochou sebekázně, nebo se budeme chovat bezohledně ke všemu mimolidskému světu, jako tomu bylo doposud. Volba už je jen na nás. Tato práce, jejíž název je „Filosofie a životní prostředí“, se především bude zabývat filosofickým pohledem na kritický stav životního prostředí.

2 Cíl práce a metodika

Teoretická část bakalářské práce se zabývá filosofickým pohledem na současný stav životního prostředí na naší planetě. Cílem je nalézt možná řešení této problematiky v oblasti ekologické etiky. Tato část byla koncipována tak, aby bylo stanoveného cíle dosaženo. Úvodní část se zabývá definováním etiky, popsáním jejích hlavních úkolů a základních přístupů této vědy. Další kapitola je věnována ekologii, její definici a výčtu základních ekologických oborů. Tyto dva vědní obory byly popsány také z důvodu lepšího pochopení pojmu ekologická etika, který je v této práci stěžejní. Dále následují kapitoly zaměřené na ekologickou krizi a ekologickou etiku. Kapitola pojednávající o ekologické etice je záměrně zařazena za ekologickou krizi, protože na ni reflektuje a její snahou je najít strategie k jejímu řešení. Teoretická část bakalářské práce byla vypracovaná zejména na základě studia filosofické literatury vztahující se k ekologické krizi a ekologické etice. Jedním ze základních podkladů pro výklad a interpretaci filosofických pohledů na ekologickou krizi byla publikace od známého českého filosofa Erazima Koháka, „Zelená Svatozár“, která je zásadní publikací o ekologické etice.

Výzkumným cílem praktické části práce bylo zjistit postoj mladé generace k současným ekologickým problémům. Dalším úkolem kvalitativního výzkumu bylo zmapovat, zda mladí lidé žijí ekologicky příznivým životem a jaké mají názory na zlepšení stavu životního prostředí do budoucna. Pro efektivní získání informací od respondentů byla využita metoda dotazníkového průzkumu. Při této výzkumné metodě mohou respondenti více zvažovat své odpovědi a nejsou pod tlakem okamžité odpovědi, proto byl také kvalitativní výzkum prováděn touto formou. Dotazník s ekologickou tematikou byl zcela anonymní a sestaven pouze z otevřených otázek. Důvodem pro zvolení otevřených otázek byl fakt, že tento druh otázek neomezuje dotazovaného při odpovědi a může tedy poukázat na určité vztahy a souvislosti. Zjištěné výsledky prováděného výzkumu byly především hodnotnými informacemi pro získání celkového přehledu o tom, jak mladí lidé pohlíží na znepokojující stav současného světa a jak sami v každodenním životě přispívají k zlepšení životního prostředí. Pro zkvalitnění praktické části jsem se řídil publikací „Kvalitativní výzkum“ od Jana Hendla.

3 Teoretická východiska

3.1 Etika

Etika je odvozena z řeckého slova *ethos*, které v překladu znamená zvyk, obyčej nebo mrav. „Zabývá se tím, co je správné a co nesprávné; zkoumá mravní rozhodnutí lidí a způsoby, kterými se je snaží odůvodnit. Není snad oblasti života, do níž mravní rozhodování nějak nezasahuje, a stejně neexistuje oblast života, ve které by se etika nedala uplatnit.“¹

„Etika je odvětvím filozofie a jako takovou ji ovlivňují obecné otázky o životě a jeho smyslu, které si filozofové kladou. Na jejím utváření se podílí také sociální, politická a náboženská kultura, ve které se vyvinula. V nejširším pojetí je etika studiem lidského chování. Otázky týkající se toho, co lidé „mají“ dělat, proto vedou k základním otázkám o povaze a účelu lidského života. Stejně tak ovšem různá pojetí života, ať už se rodí ve filozofii nebo v náboženství, mají vliv na lidské chování, a tedy na etiku.“²

3.1.1 Základní přístupy etiky

a) Deskriptivní etika

Deskriptivní etika popisuje mravní rozhodnutí a hodnoty, které zastává konkrétní společnost. Můžeme nejen popsat to, co lidé dělají, ale můžeme také objektivně popisovat důvody, kterými své činy vysvětlují. Deskriptivní etika je zčásti sociologií a zčásti psychologii morálky. Klíčovým rysem deskriptivní etiky je skutečnost, že se nesnaží zjišťovat, co je a není správné. Pouze popisuje danou situaci. Tato etika má svůj význam, protože bez informací o situacích a o tom, jak na ně lidé reagují, by neměly další oblasti etiky na čem stavět. Sama o sobě však má deskriptivní etika omezené možnosti.³ Jako příklad, kterým se zabývá deskriptivní etika, si můžeme uvést otázku: „Proč lidé jezdí do zaměstnání automobilem?“

¹ Thompson, M: Přehled etiky, Praha 2004, str. 11

² Tamtéž, str. 14

³ Tamtéž, str. 11-12

b) Normativní etika

Normativní etika zkoumá normy, jimiž se ve svém mravním rozhodování lidé řídí. Zabývá se otázkami týkajícími se povinností a hodnot, které mravní rozhodnutí vyjadřují. Normativní etika jde o krok dál než deskriptivní etika. Zaměřuje se na výrok o nějakém chování a ptá se: „Je správné toto dělat?“ Ptáme se na normy chování, na jejichž základě lidé odlišují správné od nesprávného.⁴ Příklad: „Proč bychom měli raději jet do zaměstnání tramvají než automobilem?“

c) Metaetika

Do teorie etiky patří i diskuse o jazyce, kterým o morálce hovoříme, a jak lze tento jazyk odůvodnit. Tato diskuse se někdy označuje jako metaetika. Namísto jednoduché otázky: „Je toto správné?“, se filozofové začali ptát: „Co znamená, když řeknu, že je něco správné?“ Byla to reakce na proud myšlení, který hlásal, že veškeré výroky o morálce jsou ve skutečnosti bezvýznamné. Metaetika představuje snahu zjistit, co lidé svými výroky míní. Ti kdo prohlašují, že něco je správné či nesprávné, jsou totiž rozhodně přesvědčeni, že jejich prohlášení význam mají.⁵ Pro lepší představu nám jako příklad poslouží tato otázka: „Je jízda automobilem do práce prvkem našeho myšlenkového paradigmatu?“

d) Aplikovaná etika

Nejdůležitější a nejnaléhavější oblastí etiky je aplikovaná etika. Nikdo by se o etiku nezajímal, kdyby v životě neexistovaly problémy, které vybízejí k vyjadřování a zkoumání mravních rozhodnutí a hodnot. K nejvýznamnějším oblastem aplikované etiky dnes patří etika života a smrti, lékařská etika, etika sexuality a vztahů, právní etika, etika životního prostředí a obchodní etika. Téměř v každé oblasti života existují morální otázky. Teorie etiky a aplikovanou etiku je třeba zkoumat ve vzájemném vztahu.⁶ Do aplikované etiky můžeme zařadit i ekologickou etiku.

⁴ Thompson, M: Přehled etiky, Praha 2004, str. 12

⁵ Tamtéž, str. 12

⁶ Tamtéž, str. 13

3.1.2 Úkoly etiky

Etika se nezabývá pouze průměrnými standardy chování. Jde v ní spíš o hledání toho, co je správné a dobré a jak nejlépe žít. Chce najít základní hodnoty, podle nichž bychom mohli žít za předpokladu, že povedou ke spravedlnosti a štěstí. Pochopitelně se přitom budeme muset zaměřit i na to, co je v lidské povaze nejhorší. Právě v činech, které se vyznačují krutostí, můžeme nejnázat začít vnímat podstatu laskavosti, v činech, které se vyznačují sobectvím, docházíme k intuitivnímu poznání toho, co znamená chovat se nesobecky.⁷

„Úkolem etiky je odstranit nejasnosti, rozlišit fakta, hodnoty a argumenty, odhalit základy, na kterých jsou komentáře vystavěny a zjišťovat, nakolik jsou logické a zda skutečně vyjadřují hluboce zakořeněné názory, anebo emoční reakce.“⁸

3.1.3 Základní pojetí etiky

Z hlediska etických teorií můžeme rozlišit tři základní přístupy:

a) Nekognitivní

Tvrdí, že morální jazyk ve skutečnosti neříká nic objektivního. Je to jednoduše skrytá forma vyjádření vlastních pocitů nebo doporučení, jak by se situace měla vyvíjet. Tyto přístupy se nazývají nekognitivní, protože naznačují, že etický jazyk nevypovídá o ničem jiném, než jsou pocity a preference osoby, která ho používá. Nehovoříme o hodnotách a principech. Nehledáme žádný objektivní způsob, jak něco označit za správné či nesprávné, mluvíme prostě jen o osobních přáních.⁹

b) Relativistický

Relativistický přístup v podstatě říká, že žádné dvě situace nejsou stejné. Osobní volba se řídí jedinečným nastavením okolností a nemá smysl nic zobecňovat nebo prosazovat, že

⁷ Thompson, M.: Přehled etiky, Praha 2004, str. 14

⁸ Tamtéž, str. 15

⁹ Tamtéž, str. 19

jedno řešení je správné a jiné není. Rozhodnutí se nevztahují k ničemu absolutnímu, a proto nemá smysl formulovat žádná mravní pravidla.¹⁰

c) Absolutistický

Je tu snaha vytvořit myšlenkový rámec, který nám umožní tvrdit, že něco je vždy správné a něco zas vždy nesprávné. Tento přístup se někdy nazývá absolutistický; neplyne z něj však, že existují pevně daná mravní pravidla, ale že se mravní chování vztahuje k principům, které jsou univerzálně použitelné.¹¹

3.2 Ekologie

Slovo *ekologie* pochází z řeckého slova *oikos* (prostředí, dům), které je příponou ke slovu *logos* – věda. S pojmem ekologie se v historii poprvé setkáváme v 19. století, kdy německý filozof a biolog Ernst Haeckel tuto vědu definoval jako vědu o vztazích organismů k okolnímu světu. Nejčastěji se používá definice, že ekologie je věda o vztazích mezi organismy a jejich prostředím. Věda zkoumající vzájemné vztahy mezi organismy a jejich prostředím, věda o souvislostech v přírodě, studiu vnitřní struktury a funkce přírody, nauka o ekosystémech. Ekologie zahrnuje i velké množství dalších věd, které s ní souvisí, jako je např. fyzika, chemie nebo geologie.

K lepšímu vysvětlení pojmu ekologie nám může posloužit citace z knihy „Ekologie pospolitost a životní styl“ od A. Naesse: *„Moderní ekologie u vyspělých ekosystémů zdůrazňuje vysokou míru symbiózy, vzájemnou závislost ku prospěchu všem zúčastněným. Ekologie tedy může být základem pro pocit příslušnosti k nějakému místu – před ekologií to možné nebylo. Příslušnost k rodině, příbuzenské pouto vycházející z pocitu pospolitosti a spolupráce. Při rostoucím ekologickém uvědomění bude toto nakonec možné rozšířit na pocit příslušnosti k celé ekosféře.“*¹²

Ekologie je rozčleněna na mnoho specializovaných oborů, které se dělí podle několika hledisek. Podle zkoumaných problémů, nebo podle skupin organismů, jimiž se

¹⁰ Thompson, M.: Přehled etiky, Praha 2004, str. 19

¹¹ Tamtéž, str. 19-20

¹² Naess, A.: Ekologie, pospolitost a životní styl, Tulčík 1996, str. 242

zabývá. Jako příklady si můžeme uvést ekologii mikroorganismů, živočichů nebo ekologii rostlin. Ekologové se zde zabývají vztahy mezi těmito organismy a prostředím, v němž organismy žijí. Dále se ekologie dělí dle charakteru zkoumaného prostředí. Sem patří ekologie moře, lesa a podobně. Mezi ekologické vědy patří ekologie obecná, aplikovaná a ekologie člověka.

Obecná ekologie

Obecná ekologie se zabývá obecnými zákonitostmi přírody, které objasňuje. Zaměřuje se na tři základní úrovně: jedince, populace a společenství nebo celého ekosystému.

Ekologie aplikovaná

Ekologie aplikovaná je obor, který se zabývá současnými problémy životního prostředí, jako jsou znečišťování ovzduší, znečišťování vody a jiné. Ekologické poznatky jsou zde aplikovány na konkrétní problémy a určitou oblast. Vědecké poznatky jsou za pomoci aplikované ekologie převáděny z teorie do praxe

Ekologie člověka

Jedná se o speciální mezioborovou disciplínu, která využívá poznatků z psychologie, antropologie či sociologie. Definuje vztah mezi člověkem a prostředím. Určuje, jak by se měl člověk k přírodě chovat, aby bylo životní prostředí zachováno a umožnilo nám kvalitní život.

3.3 Ekologická krize

Lidstvo se na začátku 21. století nachází v situaci, kterou většina odborníků nazývá „ekologickou krizí“. Ta se projevuje bezprostředním ohrožením celého lidstva, ale i ostatních živočichů a všech ekosystémů na této planetě. Důvodů, proč došlo k této situaci či proč zašla tak daleko, je mnoho. Bezpochyby k nim patří konzumní způsob života člověka, touha po stále větší moci nad územími i ostatními živými bytostmi na Zemi. Dále je nutné zmínit snahu o čím dál větší ekonomický rozvoj a s tím spojený blahobyt člověka. Těžko soudit, zda jsme si vědomi důsledků svého konání nebo ne. Měli bychom si již

konečně uvědomit, že čím více budeme usilovat jen o svůj prospěch, tím více se ženeme do záhuby.

*„Od sedmdesátých let dodnes jde přinejmenším o dva významy chápání ekologické krize jako stavu nedostatku. V prvním jde o nedostatek v ekonomickém smyslu, tj. o problémy vyčerpanosti surovin, zdrojů potravy, energií atd. Druhý význam se týká nedostatku přírody samé, a to buď ve smyslu estetické kvality, nebo jak fenoménu tajemného, širšího protějšku lidské kultury.“*¹³

3.3.1 Příčiny ekologické krize

Příčin a důvodů, proč ekologická krize vznikla a proč s přibývajícím časem nabývá na své intenzitě, je mnoho. Erazim Kohák ve svém díle „Zelená Svatozář“ uvedl tři hlavní důvody, kde hledat příčiny ekologické krize, a to v moci lidstva, neuvěřitelné náročnosti lidstva a v početnosti lidstva.¹⁴

Početnost lidstva

Během posledních sta let se vyšplhal počet lidských obyvatel z jedné miliardy na miliard šest a dál dramaticky stoupá. Kohák přirovnává lidský druh k ostatním živočišným druhům a popisuje tři znaky přelidnění (přemnožení). První náznak přemnožení charakterizuje tento filozof takto: *„Snad nejdůležitější je, zda daný druh žije z přirozeného přírůstku přírody, či zda spotřebovává podstatu. Jakmile začne daný druh spotřebovávat tolik potravy, že ohrožuje její další růst – je to znakem přemnožení. Druh se přemnožuje, když žije z podstaty, ne z přírůstku.“*¹⁵

Další znak přemnožení a neúnosné situace Kohák popisuje tímto způsobem: *„Když daný druh přestává sdílet svůj biotop – či životní prostředí – s dalšími druhy a začíná je vytlačovat. Může to být soupeřením o potravu, avšak častěji je to prostě otázka životního*

¹³ Suša, O.: Filosofie současné ekologické krize, metafora panství nad přírodou a problem hodnot ekologické odpovědnosti. In Kolářský R., Suša O.: Filosofie a současná ekologická krize, Praha 1998, str. 65

¹⁴ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 20

¹⁵ Tamtéž, str. 21

prostoru.“¹⁶ Posledním ukazatelem přemnožení je tento fakt: „Živočišný druh nestačí pečovat o svá mláďata a předávat jim schopnosti přežívání.“¹⁷

Erazim Kohák v „Zelené svatozáři“ sice používá zvířata jen jako metaforu, ale pravdou ovšem zůstává, že s těmito třemi znaky se setkáváme také u lidského druhu. Lidé ve velké míře spotřebovávají podstatu své obživy a ne přírůstek. Příklady si můžeme uvést na vyčerpávání zásob čisté vody, rozsáhlém využívání neobnovitelných zdrojů či kácení pralesů. Dále lidstvo v neúnosné míře vytlačuje ostatní živočišné druhy z jejich přirozených prostředí. Následkem toho jim hrozí vyhynutí. Lidstvo se neustále rozrůstá a zabírá stále rozsáhlejší část půdy. Co se týče třetího znaku přelidnění, a to otázky předávání schopností a znalostí z generace na generaci, tak za vše hovoří zanedbané děti ve třetím světě, ale i v dalších oblastech na planetě Zemi. V současné době můžeme tuto situaci označit jako „populační explozi“ a jakékoliv naše činnosti nabývají hrozivého rozměru, když je násobíme šesti miliardami.

Náročnost lidstva

„Po celá tisíciletí lidstvo žilo poměrně skromně. Lidé si vždy přáli dosyta se najíst, ač obvykle byli ochotní spokojit se s polosytem, přáli si oděv, přístřeší a k tomu společenství vlastního druhu. To byla skromná, uspokojitelná přání.“¹⁸ V dnešní době je tomu bohužel jinak. Ve vyspělém světě lidé stále více prahnou po dosažení moci, peněz a chtějí mít stále víc. Dovolují si tvrdit, že v zemích třetího světa jsou i dnes převážně lidé skromní a stačí jim přístřeší nad hlavou a základní potraviny pro svou obživu.

Pravdou ovšem zůstává, že současný životní styl a z toho vyplývající příčiny ekologické krize lze shrnout slovy Erazima Koháka: „Po tisíciletí připadalo lidem samozřejmé, že budou mít a chtít jen tolik, kolik měli jejich předkové. Dnes nám připadá samozřejmé chtít a mít víc, než měla předešlá generace.“¹⁹ Naše nekonečné a přehnané nároky v konečném světě jsou hlavním kořenem ekologické krize.

¹⁶ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 21

¹⁷ Tamtéž, str. 21

¹⁸ Tamtéž, str. 22

¹⁹ Tamtéž, str. 22

Moc lidstva

Nikdy nebylo lidstvo tak mocné, jak tomu je v současné době a to se pochopitelně odráží na stavu dnešního světa. K tomuto faktu přispěla naše vyspělost a především rozvoj techniky: „*Dnešní spotřební explozi násobí technika. Demokratická revoluce vystupňovala lidskou náročnost tím, že nekonečná přání rozšířila z privilegované vrstvy na široký střední stav. Technologická revoluce – od vynálezu parostroje po využití jaderné energie a počítačové techniky – násobí lidskou schopnost nejen si přát, nýbrž i svá přání plnit. Jsme nebezpeční proto, že si dovedeme možnosti nejen představit, nýbrž je i uskutečnit.*“²⁰

Jsme si vůbec vědomi svého bezohledného jednání? Na tuto otázku nelze jednoznačně odpovědět. Ovšem vývoj posledních let ukázal, že tomu tak není. Jde nám především jen o vlastní prospěch i za cenu devastace životního prostředí a vymírání ostatních živočišných druhů. Dá se ovšem předpokládat, že pokud se bude do budoucna ubírat lidstvo tímto směrem a nedojde k radikální změně našeho životního stylu, dojde doslova ke zkáze.

3.3.2 Důsledky ekologické krize

Hans Jonas ve svém významném díle „Princip odpovědnosti“ formuloval etiku pro technologickou civilizaci, etiku odpovědnosti. Jedná se o odpovědnost vůči budoucím generacím. Jonas reflektuje na neudržitelný růst naší technologické moci, který se nám víceméně vymkl z rukou. Naše vědění zaostává za technologickým pokrokem. Hlavní problém je v tom, že jsme si nebyli a asi ani nejsme vědomi důsledků svého jednání, které má nedozírné následky na životní podmínky planety Země.²¹ Právě nekontrolovatelný růst technologické moci ve velké míře zapříčinil ekologickou krizi, jejíž důsledky jsou popsány v této části práce.

Základním mezníkem ve vymezení hlavních problémů a příčin ekologické krize byla Stockholmská konference v roce 1972 svolaná Organizací spojených národů. Tyto celosvětové problémy se dají vymežit do 4 okruhů:

²⁰ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 24

²¹ Jonas, H.: Princip odpovědnosti, Praha 1997

- 1) *„Akutní nebezpečí hrozí především územím a lokalitám, kde produkce nebezpečných odpadů plyných (emise), tekutých (odpadní vody) nebo tuhých (toxické, radioaktivní a jiné odpady) přesahuje únosnou míru a bezprostředně ohrožuje lidské zdraví a přírodu.“*
- 2) *„V dlouhodobé perspektivě může být ještě vážnější nebezpečí spojeno s narušením životadárných planetárních systémů, jako jsou hydrologický cyklus, stratosférická ozonová vrstva a klimatický systém atmosféry a oceánu.“*
- 3) *„Civilizace je ohrožena nadměrným a příliš rychlým čerpáním a užíváním zdrojů obnovitelných (živé organismy, voda, půda) i neobnovitelných (nerostné suroviny).“*
- 4) *„Hroživou rychlostí pokračuje redukce biologického bohatství planety – genetické základny jednotlivých druhů rostlin a živočichů, počtu druhů i rozmanitosti ekosystémů.“²²*

Ohrožení půd

V současné době je ohrožení půd zapříčiněno z několika důvodů. Hlavními důvody ohrožení jsou nadměrná kyselost půd, eroze, zasolení půd a další. Za tato ohrožení může hlavně člověk a jeho bezohledné jednání. Nadměrná kyselost půd je způsobena především kyselými dešti. Oprávněně můžeme hovořit o problému globálního charakteru. K ohrožení půdy dochází také erozemi, které jsou buď vodní, nebo větrné. Za hlavního viníka vzniku erozí můžeme opět označit člověka. Eroze vznikají hlavně z důvodu kácení lesů. To zapříčiňuje změnu biologického složení v půdě, která v důsledku toho přestává být soudržná, a může docházet k sesuvům.

Struktura půdy se mění také díky povrchové těžbě. Využívání nerostných surovin pod zemským povrchem i povrchové činnosti vedou ke znehodnocení často i kvalitních půd. Velmi významným problémem, který musíme zmínit, je zasolení půd. To vzniká z důvodu nadměrného zavlažování. Voda k tomuto účelu je slabým roztokem solí, které při

²² Moldan, B.: (Ne)udržitelný rozvoj, Praha 1993, str. 22

odpaření vody postupně půdu zasolují. V neposlední řadě je půda ohrožena nadměrným hnojením hnojivy, které obsahují toxické látky (pesticidy aj.), a hrozí kontaminace. Všechna tato zmíněná ohrožení mohou mít pro lidstvo nedozírné následky - především snížení úrodnosti. Tento stav by měl za následek hlad a s ním související sociální problémy.

Ohrožení biodiverzity na Zemi

V minulosti byly pro žijící organismy největším nepřítelem změny teplot, dopady meteoritů či zemětřesení. V posledních tisíciletích je jím lidský druh. Nejrychleji se snižují počty živých organismů v tropických deštných pralesech. John Seed k tomuto smutnému faktu poznamenává: *„Čteme zdrcující statistické údaje: každou minutu je zničeno devět hektarů deštného pralesa, každou vteřinu plocha velikosti fotbalového hřiště. Do konce století vymře milión druhů zvířat a rostlin – průměrně sto denně. Dr. Mostafa Tolba, výkonný ředitel Programu OSN pro životní prostředí (UNEP), říká, že destrukce genetického materiálu a životních podmínek dosáhla takového stupně, že do konce století nám hrozí ekologická katastrofa tak důkladná a nenapravitelná, jako je nukleární apokalypsa.“*²³

Hlavní příčinou vymírání živočišných druhů je ztráta jejich biotopů (přírodních stanovišť). Na stále se ztenčující počet druhů ostatních forem život mají vliv nelegální obchody se zvířaty, lov, lidé znečišťují životní prostředí, neúměrně vyčerpávají přírodní zdroje a svým neuváženým jednáním narušují ekosystémy. Předpovědi do budoucna nejsou vůbec příznivé. Odhaduje se růst počtu obyvatel minimálně na osm miliard. Pokud se budeme k přírodě chovat takto neuváženě, musí zákonitě dojít ke katastrofě. Jsme to totiž my, lidé, kteří biologickou rozmanitost na planetě Zemi plně využíváme a na druhé straně ji ničíme.

Ohrožení klimatu

Celosvětovým problémem současnosti je zvyšování skleníkových plynů, převážně v důsledku lidských činností. Tyto plyny pochází například ze spalování fosilních paliv. Mají za následek skleníkový jev v atmosféře a dochází ke globálnímu oteplování.

²³ Seed J., Macy J., Fleming P.: Myslet jako hora, Tulčík 1996, str. 11-12

Důsledky popisuje environmentalista Al Gore ve své knize „Země na misce vah“: „*Jestliže nedokážeme snížit nárůst skleníkových plynů v atmosféře, budeme vystaveni častějším obdobím sucha, ničení úrody a zániku druhů i záplavám v přímořských městech Spojených států, jako jsou Miami, New York a Los Angeles, ale také města v jiných světadílech a ve všech nízko položených přímořských zemích. Ocitáme se na pokraji ohromných klimatických změn, jež nemají v lidských dějinách obdoby. Zemědělské pohromy na východě i středozápadě Spojených států a série stoletých záplav od Mississippi až po Bangladéš jsou pouhou předehtou toho, co přijde, pokud nepřestaneme dnes a denně chrlit miliony tun skleníkových plynů do atmosféry.*“²⁴

Následkem globálního oteplování dojde k tání ledovců a vzestupu hladiny oceánů. Se znepokojením opět cituji Gorea: „*Pokud se do procesu nezasáhne, bude globální oteplování samo sebe dále umocňovat. Jestliže sluneční paprsky dopadnou na sníh nebo led, 95 procent energie se odrazí a vyzáří zpět do kosmu. S tím, jak pokračuje tání ledovců, však sluneční světlo dopadá stále častěji na pevninu, nebo vodu, jež 95 procent pohlcují. Teplota vody stoupá, co dále přispívá k tání ledu, a celý cyklus se zrychluje. V tom spočívá jeden z důvodů, proč nebude globální oteplování rovnoměrné po celé planetě; na pólech bude daleko výraznější než na rovníku. Vzestup o jeden stupeň na rovníku může odpovídat vzestupu až o osm stupňů v polárních oblastech.*“²⁵

Dalším velkým problémem je narušení ozónové vrstvy z důvodu vypouštění freonů a podobných látek dříve používaných převážně v chladírenství, do ovzduší. Ozónová vrstva chrání všechny formy života na Zemi. Důsledky jejího ztenčení jsou změny teplot, různá onemocnění (např. kůže) i ohrožení ostatních živých organismů na planetě Zemi.

Ohrožení vod

Nejen lidská činnost může způsobit znečištění vody, ale také nepřirozené zásahy do vodního režimu v krajině (např. odvodňování zamokřených ploch). Nejčastěji jsou příčinou znečištění vod průsaky z půdy, vypouštění odpadních vod z průmyslu a samozřejmě také havárie ropných tankerů. V případě havárie tankerů se většinou hovoří o ekologické

²⁴ Gore, A.: Země na misce vah, Praha 2000, str. 6

²⁵ Tamtéž, str. 8

katastrofě. Znečištěná voda působí negativně nejen na zdraví člověka, ale také na živočichy a ostatní organismy. V některých případech jsou vody znečištěny dusičnany a fosforečnany, které jsou obsaženy v hnojivech a do vody se dostanou smyvem z polí nebo ze splaškových vod z lidských obydlí. Neúměrné množství těchto látek ve vodě může mít za následek zkolabování původních ekosystémů.

3.3.3 Různé pohledy řešení ekologické krize

V této podkapitole si uvedeme, jaká jsou možná řešení ekologické krize z pohledu ekologické filosofie a jaké postoje k tomuto problému zaujímají významní filosofičtí myslitelé. Ekologická krize je nesmírně složitý stav a je těžké hledat její příčiny, natož možná řešení.

„S. Yearley ukazuje, že při reflexi současné ekologické krize, jejich příčin a politických řešení, nestačí přírodovědná expertiza. Je třeba se zabývat sociálními poměry, jež přispívají ke vzniku a vývoji problémů životního prostředí. K jejich řešení bude potřebná hlubší sociální změna, nejde přitom o pouhé odkazy na vědecké či technické prostředky, jež jsou chápány jako politicky a hodnotově neutrální.“²⁶

Možné řešení ekologické krize vidí Arne Naess v hlubinně ekologickém myšlení, které klade důraz na svobodné myšlení, cítění jednotlivce a ztotožnění s ostatními živými bytostmi. Právě ztotožnění s ostatními živočichy můžeme dosáhnout pomocí úspěšné „seberealizace“, která je dána rovnováhou mezi organismy a prostředím.²⁷

Na své Naess myšlenky odkazuje v titulu „Ekologie, pospolitost a životní styl“ a takto si představuje ideální společnost k překonání krize: *„Potřebujeme takovou společnost a pospolitost, v níž nepůjde o glorifikaci růstu, který nijak nezvyšuje kvalitu, ale především o ty aspekty rovnováhy, které ke zvyšování celkové hodnoty přispívají; teprve pak si*

²⁶ Suša, O.: Filosofie současné ekologické krize, metafora panství člověka nad přírodou a problem hodnot ekologické odpovědnosti. In Kolářský, R., Suša, O.: Filosofie a současná ekologická krize, Praha 1998, str.68

²⁷ Naess, A.: Ekologie, pospolitost a životní styl, Tulčík 1996, str. 292

budeme schopni uvědomit, že žít vedle ostatních živých tvorů je důležitější než je využívat nebo zabíjet.“²⁸

Naess považuje za důležité upřednostňovat kvalitu lidského života před kvantitou spotřeby jen k pomíjivému uspokojení svých potřeb. Zároveň pohlíží skepticky na možnost, že by se ekologická krize mohla zažehnat jen díky rozvoji a vůli zevnitř daného systému: *„Nebezpečí v sobě skrývá představa, že technice a ekonomii plně rozumí jediná skupina lidí, která tyto systémy také ovládá. Hloubka současné krize částečně souvisí s tím, že se nám vývoj víceméně vymkl z rukou: rozvoj se neustále zrychluje, i když nikdo (skupina, společenská třída, příroda) nerozhodl o dalším stádiu, nikdo to neplánoval, ani s takovým vývojem nesouhlasil. Tempo růstu se nikdy nezpomalí díky vnitřním mechanismům. Ozubená kola nás vtáhla do stroje, který jsme považovali za svého sluhu. Pokud máme pokrok definovat jinak, musíme lépe pochopit onen stroj, nikoliv pouze z hlediska mocenské elity, ale z hlediska všech lidí. Ti by se měli co nejvíce zúčastnit formulování nových cílů a také navrhnout cesty, které k nim povedou.*“²⁹

Podle Hanse Jonase je možné řešení ekologické krize přijetím „principu odpovědnosti“. *„Jednej tak, aby účinky tvého jednání byly slučitelné s trváním skutečně lidského života na Zemi.*“³⁰ Z tohoto imperativu, který Jonas upravil a převzal od Kanta, a přijetí „principu odpovědnosti“ vyplývá, že bychom si měli uvědomit důsledky svého konání, brát v úvahu hrozivý potenciál naší technologické moci, myslet na naše budoucí generace a podle toho upravit i své jednání.

Al Gore ve své knize „Země na misce vah“ vyjadřuje myšlenku, že bychom se měli naučit opomíjet zájmy mocenských skupin, které profitují na úkor přírody: *„Naše schopnost jednat ovšem závisí na tom, budeme-li schopni vzdorovat mocným zájmovým skupinám.*“³¹

²⁸ Naess, A.: Ekologie, pospolitost a životní styl, Tulčák 1996, str. 42

²⁹ Tamtéž, str. 43

³⁰ Jonas, H.: Princip odpovědnosti, Praha 1997, str. 35

³¹ Gore, A.: Země na misce vah, Praha 2000, str. 4

Způsoby řešení ekologické krize prostřednictvím změny chování člověka popisuje Hana Librová ve své knize „Pestří a zelení (Kapitoly o dobrovolné skromnosti)“. Autorka shledává příčiny krize především v hustém zalidnění zeměkoule, v průmyslovém systému používajícím škodlivé technologie a samozřejmě i v konzumním způsobu života. Podle Librové změna v lidské reprodukci patří k nezbytným a zároveň těžko splnitelným podmínkám pro řešení ekologické krize. Větší naději nachází v oblasti technologických řešení pomocí legislativních nástrojů, biotechnických technologií a především v pokroku. Co se týče konzumního způsobu života, tak řešení nalézá hlavně ve snížení naší hmotné spotřeby.³²

Další řešení ekologické krize autorka vidí v inspiraci z přírodních náboženství, například ve východních náboženstvích či v náboženstvích afrických kmenů a podobně.³³ V knize také autorka popisuje dva typy lidí, které označuje jako naději uprostřed ekologické krize. Ty, kteří se záměrně a přímo účastní ochranných a ekologických aktivit, označuje jako „zelené“. Za „pestré“ označuje Librová ty, jejichž život je ekologicky prospěšný zprostředkovaně, většinou prostřednictvím nízké úrovně spotřeby.³⁴

Příčinu ničení životního prostředí spatřuje Hana Librová také v automobilismu a řešení nachází v přepravě pomocí hromadných dopravních prostředků či v bicyklu.³⁵ Dále se autorka věnuje otázce tzv. „tvrdého“ a „měkkého“ turismu. „Tvrdý“ turismus charakterizuje masové cestování organizované většinou cestovními kancelářemi, ubytování ve velkých hotelech apod. mající za následek znečištění a zdevastování životního prostředí. Oproti tomu „měkký“ turismus je daleko skromnější způsob cestování vyznačující se zejména pobytem ve své zemi a jedná se většinou o formu rodinné cesty. Existují i jiné alternativní směry turismu jako například agroturismus.³⁶ Autorka neopomíná ani téma jídlo a vaření. Jídlo bychom měli považovat za dar přírody, nebrat potraviny jako samozřejmost a zamyslet se například nad vegetariánstvím.³⁷

³² Librová, H.: Pestří a zelení, Brno 1994, str. 9-14

³³ Tamtéž, str. 33

³⁴ Tamtéž, str. 47-50

³⁵ Tamtéž, str. 56-64

³⁶ Tamtéž, str. 65-75

³⁷ Tamtéž, str. 75-81

Všechny tyto názory a postoje filosofických myslitelů by zcela jistě vedly ke zmírnění nebo řešení ekologické krize. Jako návod k ekologicky příznivému chování pro běžné čtenáře podle mého mínění ale nejvíce poslouží právě kniha „Pestří a zelení (Kapitoly o dobrovolné skromnosti)“ od Hany Librové. Autorka zde totiž popisuje každodenní život a tato publikace je poměrně lehká k pochopení.

Dalším velkým příslibem a šancí do budoucna je koncepce TUR (Trvale udržitelného rozvoje), se kterou přišla poprvé komise pro udržitelný rozvoj v roce 1983. Co vlastně pojem „TUR“ znamená? Tento termín lze vysvětlit definicí: „*Je to takový rozvoj, který zajistí naplnění potřeb současné společnosti, aniž by ohrozil možnost splnění potřeb generací příštích. Jinými slovy: ekonomický rozvoj, který nezničí základnu přírodních zdrojů a životní prostředí.*“³⁸

Hlavním mezník pro koncepci TUR byl rok 1992, ve kterém se uskutečnila konference v Riu de Janeiru a byl přijat dokument „Agenda 21“, která popisuje hlavní zásady a cíle TUR. „Agenda 21“ je chápána jako strategický plán jak v globálním měřítku dosáhnout sladění hospodářského a civilizačního rozvoje na straně jedné a účinné ochrany přírodních zdrojů, životního prostředí a přírody na straně druhé. Tento dokument se stal po konferenci v Riu všeobecně uznávaný jako jedno ze základních vodítek pro další hospodářský růst a celkový civilizační pokrok.³⁹

Realizace trvale udržitelného rozvoje a nabízející se řešení ekologické krize jsou možná pouze za předpokladu, že dojde ke změně cílů společnosti, jejího vedení a ke změně postojů každého jednotlivce. Cesta, jak se vymanit z ekologické krize, je uskutečnitelná za předpokladu, že se každý z nás nad sebou zamyslí a přispěje k nápravě. Závěrem to lze shrnout slovy A. Solženicyna: „*Je možné, že zlo je nutné a že nakonec zvítězí, ale jedinej tak, aby neztvrdilo skrze tebe a s tvou pomocí.*“⁴⁰

³⁸ Moldan, B.: (Ne)udržitelný rozvoj, Praha 2001, str. 79

³⁹ Tamtéž, str. 27

⁴⁰ Librová, H.: Pestří a zelení, Brno 1994, str. 189

3.4 Ekologická etika

Slovem etika se rozumí filosofická disciplína, která se zabývá teoretickým zkoumáním principů a hodnot, které vymezují, jak by se měl člověk chovat a hodnotí lidské jednání z hlediska dobra a zla. Mezi druhy aplikované etiky můžeme také zařadit ekologickou etiku. Proč vlastně vznikla etika? Na tuto otázku lze nalézt odpověď v „Zelené svatozáři“ od Erazima Koháka: *„Na rozdíl od živočichů s nenarušenou pudovou soustavou lidé ve své svobodě mohou dělat skoro cokoli. Jenže v průběhu staletí si lidé uvědomili, že ne všechny způsoby jednání a obcování vedou k záhodným výsledkům. Svou nespolehlivou pudovou soustavu se naučili nastavovat představami o tom, co je a co není záhodné jednání. Z části tu pomáhá návyk a tradice, avšak přesto vznikají situace, v nichž se lidé musí rozhodovat.“*⁴¹

Z těchto důvodů také vznikla etika, která nám pomáhá v našem rozhodování a ukazuje nám cestu, aby naše jednání vedlo k optimálním výsledkům. Jak je patrné z naší kritické situace, ve které se nacházíme, lidská konání mohou být opravdu různorodá. Sami sebe svým jednáním můžeme zničit a často si neuvědomujeme důsledky našeho počínání.

Tradičně lidé připisovali etiku Bohu, a jistě oprávněně. Pokud si Boha představujeme jako dobrotivého, pak by Bůh pro své stvoření jistě stanovil taková pravidla obcování, která by pomáhala vytvořit optimální životní prostředí. Osvícenci, kteří si nebyli jisti, zda Bůh existuje či nikoliv, obvykle připisovali etiku morálnímu zákonu všehomíra. Morální zákon chápali jako nadčasově, absolutně platná pravidla lidského obcování, zabudovaná do struktury lidského společenství, také oprávněně. Pokud lidstvo přežilo po celá ta tisíciletí, je zjevné, že zásady obcování, jimiž se řídilo, nebyly svévolné či náhodné, nýbrž odpovídaly struktuře lidského soužití. Můžeme stejně oprávněně říci, že etika představuje morální zákon v praxi.⁴²

Právě z důvodů, které zmiňuje Hans Jonas, nabývá ekologická etika a etika odpovědnosti vůči budoucím generacím, na důležitosti. Cituji: *„Žádná dřívější etika nemusela brát ohled na globální podmínky lidského života a na vzdálenou budoucnost, ani*

⁴¹ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 15

⁴² Tamtéž, str. 16

na existenci lidského rodu. To, že právě ty jsou dnes v sázce, vyžaduje, stručně řečeno, nové pojetí práv a povinností, pro něž žádná dřívější etika a metafyzika nenabízí ani principy, o hotové nauce nemluvě.“⁴³

Pojem ekologická etika lze srozumitelně charakterizovat slovy Erazima Koháka: „Lze ji definovat jako soubor zásad a pravidel, která člověku naznačují, jak by se měl chovat ve svém obcování se vším mimolidským světem.“⁴⁴ V angličtině se pro tento směr vžil název *enviromental ethics*, etika životního prostředí. Erazim Kohák a další autoři ovšem tento název považují za ne příliš šťastný z tohoto důvodu: „Pojem etika životního prostředí naznačuje, že jde o to, jak má člověk, střed všeho smyslu, zacházet se svým světem, který chápe jako své prostředí.“⁴⁵ Název etika životního prostředí opravdu vyznívá příliš antropocentricky a ztotožňují se s Kohákem, který volí neutrálnější výraz *ekologická etika*.

Ekologická etika je poměrně mladá disciplína, která vznikla ve druhé polovině 20. století. Vznikla jako reakce na ekologickou krizi. Reflektuje na velmi vážný stav životního prostředí, v němž se nacházíme a musím jedině souhlasit se slovy Naesse: „Poprvé v historii lidstva stojíme na křižovatce, a to v důsledku lhostejnosti, s níž jsme přistupovali k výrobě věcí i lidí jak na běžícím pásu, a teď jsme se ocitli v úzkých.“⁴⁶

Ekologickou krizi, která se s postupem času prohlubuje, jsme si opravdu zavinili sami. Krize je výsledkem našeho bezohledného chování a neprozíravosti. „Bezohledné chování, které nám po staletí procházelo, již neprochází.“⁴⁷ Tento fakt je také hlavním důvodem celosvětové ekologické krize, se kterou jsme nuceni se vypořádat. Všechny zmíněné důvody jsou také příčinou, proč je ekologická etika daleko aktuálnější než dříve.

⁴³ Jonas, H.: Princip odpovědnosti, Praha 1997, str. 29

⁴⁴ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 16

⁴⁵ Tamtéž, str. 16

⁴⁶ Naess, A.: Ekologie, pospolitost a životní styl, Tulčík 1996, str. 41

⁴⁷ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 18

Ekologických etik je několik typů. K jejich rozlišení docházíme odpovědí na otázku: „Co je základní a nejvyšší hodnota?“ V chování lidí nacházíme antropocentrickou, teocentrickou, biocentrickou a ekocentrickou etiku. Tyto pojmy jsou vysvětleny v další části práce.

Ekologická etika, ve všech různých podobách a směrech, nám sice ukazují správný návod, podle kterého bychom se měli řídit, otázkou ovšem zůstává, zda se tak zachováme: *„Katastrofické předpovědi popisují stav věcí, jež není možné vyloučit, pokud co nejrychleji jisté věci nezměníme. Víme velmi málo, nebo vůbec nic o tom, do jaké míry se změny začnou prosazovat. To, že lidstvo kráčí k záhubě, ještě neznamená, že záhuba skutečně nastane. Situace je kritická proto, že nevíme, jestli k rychlé a radikální proměně dojde.“*⁴⁸

3.4.1 Vztah člověka a přírody z etického hlediska

Vztah člověka k přírodě lze rozdělit na dva základní přístupy. Na jedné straně je přístup antropocentrický a na straně druhé neantropocentrický (např. biocentrický). Antropocentrický přístup vychází z toho, že východiskem pro hodnocení všeho ostatního je člověk. Vše vzniká na základě lidských potřeb a přání. Příroda je chápána jenom jako jakýsi nástroj, který slouží člověku. Protikladem k postoji antropocentrickému je postoj neantropocentrický.

Teocentrická či **etika bázně boží** je charakterizována tím, že zde člověk není středem všeho smyslu a zdrojem vší hodnoty. Tím je posvátná příroda a úkolem člověka je žít v souladu s řádem a rytmem přírody. *„Středem teocentrismu je přesahující rozměr posvátného, se kterým se někteří lidé střetávají v zážitku víry – a který často ještě ani nepojmenovali.“*⁴⁹

⁴⁸ Naess, A.: Ekologie, pospolitost a životní styl, Tulčík 1996, str. 46

⁴⁹ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 68

V knize „Zelená Svatozář“ od Erazima Koháka se dále setkáváme s pojmem **etika vznešeného lidství**. Tato etika vychází z antropocentrického postoje. Tento směr ekologické etiky chápe člověka jako tvora, který má dostatek rozumu a svobodné vůle na to, aby dokázal využívat přírodu kolem sebe ke svému užitku, ale zároveň i dost zodpovědnosti, aby své jednání vykonával v souladu s Božími zákony. Cituji: *„Antropocentrismus neznamena řídit se (přirozenými) lidskými zájmy, nýbrž podříditi naše jednání výrazně lidským – a to znamená morálním – kategoriím. Zatímco vlk se řídí jen pudem a není schopen jednat pro dobro člověka, člověk se řídí morálním zákonem a je schopen jednat pro dobro vlka. Či přesněji, nejde o dobro vlka, nýbrž o dobro dobra, o dobro té hodnoty, kterou člověk vnáší do světa.“*⁵⁰

Etika úcty k životu vychází z biocentrismu, který je opakem antropocentrismu. Tento proud přiznává všem živým organismům samostatnou vnitřní hodnotu nezávisle na lidských potřebách. Tento směr formuloval Albert Schweitzer, německý teolog a filozof. Podle této etiky jsou si všechny živé bytosti rovny a lidé spolu s dalšími formami života mají rovnocenné postavení. V případě, že musíme nevyhnutelně zabít ostatní živou bytost kvůli potravě nebo z jiného opodstatněného důvodu, měli bychom mít na paměti tuto myšlenku: *„Když už nějaký život poškozují, musí mi být zřejmé, jak dalece je to nutné. V ničem nesmím jít dále, než je naprosto nevyhnutelné, i když jde zdánlivě o bezvýznamný případ.“*⁵¹

Dalším směrem neantropocentrické etiky je etika ekocentrická nebo nazývána také jako **etika Země**. Za zakladatele tohoto směru je považován Aldo Leopold, americký filozof. Erazim Kohák charakterizuje etiku Země takto: *„Správné je to, co podporuje integritu, stabilitu a krásu biotického společenství, nesprávné to, co je narušuje.“*⁵² Z této citace vyplývá, že základní a důležitou hodnotou je hodnota celého ekosystému.

⁵⁰ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 79

⁵¹ Schweitzer, A.: Etika úcty k životu. In Kohák, E., Kolářský, R., Míchal I.: Závod s časem, Praha 1996, str. 27

⁵² Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 98

Při rozvoji etiky země se ovšem setkáváme s četnými překážkami a úskalími, která popsal Aldo Leopold: „Největší překážkou rozvoje etiky země je asi fakt, že náš výchovně vzdělávací a ekonomický systém směřuje spíše než k hlubokému uvědomění země opačným směrem. Opravdu moderní člověk je oddělen od země mnoha prostředníky a nesčetnými vynálezy hmotné povahy. Nemá k zemi žádný životně důležitý vztah; je to pro něho prostor mezi městy, na kterém rostou zemědělské plodiny.“⁵³ Lidé by si měli znovu najít vztah k přírodě a půdě kolem sebe a nechávat životní prostředí jen jako nástroj, který jim slouží a patří. Podle mého mínění je toto jeden ze základních kamenů k překonání ekologické krize.

S posledním pojmem, se kterým se setkáváme v „Zelené svatozáři“ od Erazima Koháka, je pojem **etika záchranného člunu** neboli evoluční etika. Tato etika chápe celek jako jedinou hodnotu, o kterou máme usilovat. „Je nás příliš mnoho, dělíme se o omezené zdroje. Štědrost povede k tragédii. Proto nepomáhejme nikomu, jen zajistíme, že své výsady užijeme k zachování kulturních hodnot, nejen osobní spotřeby.“⁵⁴

3.4.2 Strategie v ekologické etice

V této části práce si uvedeme strategie ekologické etiky, které usilují o trvale udržitelný život. První variantou je hledání kořenu a řešení problému v člověku, v jeho odcizení se přírodě a nezodpovědnosti vůči ní. Tento přístup budeme nazývat **subjektivizací** v ekologické etice. Jako protějšek k této strategii označujeme **objektivizaci** v ekologické etice. Objektivizace vidí příčinu problému v systémovém střetu přírody a kultury.

3.4.2.1 Strategie osobní odpovědnosti

Strategie osobní odpovědnosti představuje subjektivizaci v ekologické etice. „Hledá příčiny narušení v člověku a v jeho konání.“⁵⁵ Mezi tyto strategie patří hlubinná ekologie a ekofeminismus. Kladou důraz na lidské postoje, vnímavost a cit vůči přírodě.

⁵³ Leopold, A.: Etika země. In Kohák, E., Kolářský, R., Míchal I.: Závod s časem, Praha 1996, str. 48

⁵⁴ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 104

⁵⁵ Tamtéž, str. 110

Hluboká a hlubinná ekologie

Vznik hlubinné ekologie je připisován norskému mysliteli Arne Naessovi, který toto označení jako první použil v roce 1973. Naess proti sobě staví tzv. „mělkou“ a „hlubokou“ ekologii. Čím se vlastně zabývá a jaké jsou hlavní cíle hlubinné ekologie? *„Hlubinně ekologický přístup v praxi znamená snažit se problém vidět z hlediska jiných než našich zájmů (tj. zájmů jiných druhů a celých ekosystémů), tento přístup se také může stát východiskem důkladné kritiky naší civilizace a špatných základů, na nichž je postavena.“*⁵⁶

Hlubinná ekologie se snaží nalézt rovnováhu mezi jednotlivci, skupinami a celou přírodou. *„Hlubinné ekologické hnutí bychom měli chápat jako snahu o dosažení jednoty s přírodou (příroda není mimo člověka – je jeho přesažením). Nejde o to, abychom byli v podřízeném postavení, ale abychom do přírodních procesů integrovali.“*⁵⁷

Základy hlubinné ekologie podle Naesse jsou „seberealizace“ a „biocentrická rovnost“. Seberealizace znamená duchovní růst, kdy sami sebe přestáváme chápat jako izolovanou egu, začínáme se nejprve ztotožňovat s lidmi ve své rodině, pak přáteli, až nakonec s celým lidským rodem. V hlubinné ekologii pokračuje ztotožnění dále a obsahuje celý mimolidský svět. Jedná se o proměnu vlastní osobnosti. Biocentrická rovnost znamená rovné právo na život pro všechny ostatní živé bytosti a organismy na Zemi a přiznání jejich vlastní hodnoty.⁵⁸

Rozdíly mezi „mělkou“ a „hlubokou“ ekologií lze nejlépe vysvětlit na příkladu: Na havárii ropného tankeru na moři a znečištění rozsáhlého území toxickými látkami každá z těchto ekologií pohlíží z jiného hlediska. Mělká ekologie chápe tuto ekologickou katastrofu pouze jako ohrožení lidských zájmů – tedy ve smyslu, že si člověk něco znečistil. Opakem k ekologii mělké je ekologie hlubinná. Ta se zajímá o každého živého tvora, o každý organismus v moři a o celkový ekosystém, který byl touto havárií významným způsobem narušen.

⁵⁶ Naess, A.: Ekologie, společenství a životní styl, Tulčík 1996, str. 17

⁵⁷ Tamtéž, str. 35

⁵⁸ Tamtéž, str. 126-130

Jaký je rozdíl mezi „hlubokou“ a „hlubinnou“ ekologií? Naessovi žáci přejali „hlubokou“ ekologii a vytvořili „hlubinnou“ ekologii, která jde do hlubin našeho přirozeného bytí. Vychází z myšlení, které jako v případě Freuda, údajně sestupuje do hlubin našeho předvědomí. Proto užívají název „hlubinná“, nikoliv „hluboká“. ⁵⁹

Heslo hluboké ekologie zní: „*Našlapuj na Zemi lehce.*“ ⁶⁰ Tímto heslem bychom se měli řídit, nebýt lhostejní k ostatním živočichům a organismům, nebrat v úvahu jen své zájmy a potřeby a uvědomit si závažnost situace. Tuto myšlenku nejlépe shrnul Arne Naess: „*Pevně věřím, že bytosti s takovým mozkiem, jako je ten náš, mozkiem, jenž se po stamiliony let vyvíjel při úzkém napojení na veškerý ostatní život, se rozhodnou pro život, jenž nebude úzce výhodný pouze pro jediný durh, totiž pro ně, ale který bude výhodný pro celou rozmanitou a složitou ekosféru. Jedinečná součást ekosféry se přece nemůže stát jejím úhlavním nepřítelem.*“ ⁶¹

Ekofeminismus

Ekofeminismus je jedním z proudů feminismu. Nalézá spojitost mezi diskriminací žen a vykořisťováním přírody. Vyznačuje se panským postojem, který člověk uplatňuje vůči přírodě i ženám. Základem ekofeminismu je to, že v sobě popíráme vše, co je citové, tajemné a temné – tedy ženské. ⁶² Pod slovem feminismus rozumíme snahu o zrovnoprávnění žen s muži. Feminismus má ovšem i další význam: „*Užší význam vychází z přesvědčení, že druhořadé postavení žen není jen následkem tradiční diskriminace, nýbrž výrazem celkového panského postoje této společnosti, která utiskuje nejen ženy, nýbrž také chudé, staré, cizí – a drasticky také všechny mimolidské bytosti.*“ ⁶³

Ekofeminismus je obdobou feminismu, ale hlavním cílem tohoto proudu je úsilí o osvobození přírody. Není náhodou, že se výraz feminismus objevuje ve spojení s ekologickou etikou: „*Příroda je rodu ženského, pokrok rodu mužského. Příroda náleží ke všemu, co je ženské v našem bytí. Příroda je lůno, které nás rodí, i náruč, která o nás pečuje. Příroda je hebká, temná, ženská. Oproti tomu je rozum výrazně mužský, agresivní,*

⁵⁹ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 121

⁶⁰ Naess, A.: Ekologie, pospolitost a životní styl, Tulčák 1996, str. 146

⁶¹ Tamtéž, str. 304

⁶² Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 127

⁶³ Tamtéž, str. 127

dominující.“⁶⁴ Ekofeminismus se snaží bojovat proti panskému postoji a zdůrazňuje hodnoty péče, lásky a přátelství.

3.4.2.2 Strategie poznané nutnosti

Tato strategie představuje objektivizaci v ekologické etice. Hledá objektivní příčiny v přírodě a lidství pomocí objektivní vědy. Mezi tyto strategie patří sociobiologický přístup, systémová teorie a hypotéza GAIA.

Hypotéza Gaia

Termín Gaia má dvojnásobný význam. V prvním významu je Gaia vědecká hypotéza, která se týká biosféry, geosféry a atmosféry. Předpokládá, že živé organismy na planetě Zemi svépomocí dokážou regulovat životní podmínky na Zemi tak, aby pro ně byly optimální. Za zakladatele této teorie je považován James Lovelock, který s ní přišel v 60. letech. Tuto hypotézu pojmenoval podle řecké bohyně Gaia – bohyně země.

Hlubinní ekologové této hypotéze přiřkládali jiný význam: „*Lovelockovu hypotézu si vysvětlili po svém, ne jako vědeckou hypotézu, nýbrž jako Matku Zemi v romantickém smyslu: jako ztělesnění a výrazně i zosobnění vlastní hodnoty Země.*“⁶⁵

Na základě studií atmosféry Země, Venuše a Marsu došel Lovelock k závěru, že Země jako organismus vyrovnává sklon k nestálosti, že lidstvo se zpronevěřilo svému úkolu a ohrožuje udržitelnost života a potřebuje novou biosférickou etiku. Postupně se však odklání od etických rozměrů, přijímá představu *poznané nutnosti* vývoje a odmítá ekology, kteří by se svými postoji snažili vzpříčit nutnosti. Za odpovídající postoj považuje hlubinné souznění s přírodou, které se nesnaží změnit nevyhnutelné, nýbrž sladit s ním své cítění.⁶⁶

⁶⁴ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 130

⁶⁵ Tamtéž, str. 133

⁶⁶ Tamtéž, str. 133-139

Sociobiologie

Sociobiologickým přístupem rozumíme pokus porozumět lidskému jednání na základě jeho genetického určení. Hledá příčiny v genetické paměti, kde je zakódováno naše určité chování. Tento obor má dlouhou historii již od Darwina. V sociobiologickém přístupu může být to, co považujeme za zlo, vysvětlováno jako přirozená součást života. Skrze sociobiologii poznáváme svoji „přirozenost.“

Erazim Kohák zmiňuje knihu „Rozmanitost života“ od Edwarda O. Wilsona. Wilson poukazuje, že lidský způsob chování je v rozporu s trvalou udržitelností. Genetická paměť neposkytuje záruku, potřebujeme ji nastavit prozíravostí. Dosud jsme to nechali na přírodě, to již nemůžeme.⁶⁷ Základní otázkou veškeré sociobiologie je, zda to, co je pro nás přirozené, může být také dobré? Kohák popisuje tři možné způsoby, jakými si lze sociobiologický přístup vyložit.

Jeden možný výklad opravdu chápe sociobiologii a obecněji, poznání naší přirozenosti jako zdroj spolehlivých morálních zákonů. Problémem je, že sám pojem správného, pojem práva, se odvozuje ne z genetického, nýbrž z kulturního vědomí. To, že naše genetická paměť nás vybavuje určitými sklony, ještě neznamená, že tyto sklony máme považovat za směřodonné. Sociobiologie tedy nemůže nahradit etiku.⁶⁸

Druhý přístup k sociobiologii je jako k výkladu našeho jednání. Podle tohoto přístupu sociobiologie naše jednání sice neospravedlňuje, avšak vysvětluje. Na lidské jednání působí mnoho faktorů, a tak není dost dobře možné uvést jen jednu příčinu.⁶⁹

Třetí výklad: „*Sociobiologie jako pokus o pochopení našich přirozených sklonů, které naše jednání ani neurčují, ani neospravedlňují, avšak pomáhají nám je pochopit a vzít je v potaz v našem rozhodování a jednání.*“⁷⁰ Tento výklad považuje Erazim Kohák za veliký, zásadní přínos biologie a sociobiologie k ekologické etice. Pomáhá nám poznávat, co v sobě nevědomky nosíme a s čím tedy musíme počítat.⁷¹

⁶⁷ Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 143

⁶⁸ Tamtéž, str. 144

⁶⁹ Tamtéž, str. 144

⁷⁰ Tamtéž, str. 145

⁷¹ Tamtéž, str. 145

Systémová teorie v ekologické etice

Systémová teorie je třetí strategie, která se pokouší vysvětlit ekologickou krizi bez odkazu na lidská rozhodnutí. Vychází z přesvědčení, že celek vysvětluje chování jedince a z celku je třeba vycházet.

Systémová teorie uznává, že ekologická krize není jen otázkou jednotlivých postupů, nýbrž střetu kultury s přírodou jako celkem, byť s předpokladem, že je to nevyhnutelný a tudíž neřešitelný střet, takže ekologické úsilí je předem odsouzeno k neúspěchu, pokud nedokáže zásadně přetvořit společnost. Zkušenosti však naznačují, že pokusy o radikální přetvoření společnosti mocenskými prostředky nebývají příliš úspěšné.⁷²

⁷² Kohák, E.: Zelená svatozář, Praha 2000, str. 145-150

4 Vlastní práce

4.1 Kvalitativní výzkum

Dosud jsme se pohybovali v teoretické rovině. V této části práce se budeme pohybovat v rovině praktické. Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit pomocí kvalitativního výzkumu, do jaké míry mají mladí lidé povědomí a znalosti o ekologii, současných ekologických problémech, jakým způsobem přispívají ke zlepšení životního prostředí a v neposlední řadě jaká řešení by navrhovali do budoucna. Pro kvalitativní výzkum byla zvolena dotazníková metoda. Dotazníky s ekologickou tematikou byly zcela anonymní a sestaveny pouze z otevřených otázek. Dotazníky poskytují respondentům dostatek času na odpovědi a otevřené otázky dotazované v odpovědích nijak nelimitují. Především z těchto důvodů byla zvolena tato výzkumná metoda. Pro zkvalitnění praktické části jsem se řídil publikací „Kvalitativní výzkum“ od Jana Hendla.

Cílovou skupinou byli studenti pražského osmiletého gymnázia. Právě uvědomělé chování mladých lidí bude v budoucnu velmi důležité pro záchranu životního prostředí. Tento fakt byl hlavním aspektem při volbě respondentů. Na otázky odpovídali studenti dvou věkových skupin. První skupina je složena z respondentů ve věku 11-12 let ze třídy 1. A a druhá z dotazovaných ve věku 14-15 let ze třídy 4. A. Odpovědi těchto dvou skupin jsou v rámci interpretace výsledků odděleny a vzájemně porovnávány. Rozdáno bylo celkem 50 dotazníků, ale po důkladném vyhodnocení a protřídění se jejich počet zredukoval na 40 v poměru 20:20. Uvedené odpovědi v těchto čtyřiceti dotaznicích byly dostatečně kvalitní a použitelné pro vyhodnocování mého kvalitativního výzkumu.

Zjištěné výsledky si předvedeme tak, že si budeme postupně procházet jednotlivé otázky a v rámci každé otázky budou uvedeny odpovědi zúčastněných respondentů. Pro lepší orientaci budeme respondenty ve věku 11-12 let označovat jako skupinu 1. A. Skupinu složenou ze starších studentů budeme označovat jako skupinu 4. A.

Otázka první: Kolik je Vám let?

Skupina 1. A

11 - 12 let

Skupina 4. A

14 – 15 let

Otázka druhá: Zajímáte se o ekologii a uveďte důvody proč ano či ne?

Skupina 1. A

Pouze sedm z dvaceti dotazovaných studentů projevilo zájem o ekologii. Důvody, proč se o ekologii zajímají, byly téměř shodné. Chtějí zachovat přírodu čistou pro nás i budoucí generace a hlavní problémy nalézají ve velkém množství odpadu v lesích a nejen tam, ve znečištěném ovzduší, které má negativní vliv na člověka i zvířata. Zbytek, tedy třináct odpovědí, bylo negativních. Jako hlavní příčiny nezájmu uvedli přehnané nároky ekologů, nedostatek času a zájem o jiné aktivity.

Skupina 4. A

V případě starších studentů byly odpovědi o poznání uspokojivější. Pouze dva respondenti neprojevili žádný zájem o ekologii. Jedenáct respondentů se o ekologii zajímá, především kvůli budoucnosti Země. Zbývající dotazovaní se sice přímo o tuto přírodní vědu nezajímají, avšak životní prostředí jim není lhostejné a podle toho se také chovají.

Otázka třetí: Jaký je podle Vás jeden z největších ekologických problémů v současné době a proč?

Skupina 1. A

Ekologických problémů je v současné době opravdu hodně, a to se také projevilo v širokém spektru odpovědí. Deset dotazovaných vnímá jako velký problém znečištění ovzduší. Mezi hlavní příčiny znečištění uvedli především automobily, které produkují emise. Dále byla zmíněna nevhodná topiva, výpary z továren a elektráren nebo únik skleníkových i dalších nebezpečných plynů do ovzduší. Třikrát bylo zmíněno globální oteplování. Jedenkrát bylo zmíněno znečištění vody z důvodu havárií ropných tankerů. Zbývajících šest respondentů jako hlavní problémy vnímá zejména kácení deštných

pralesů, zakázané skládky a obrovské množství nerecyklovatelného odpadu, které lidstvo vyprodukuje.

Skupina 4. A

Odpovědi na tuto otázku byly obdobné jako u předešlé skupiny, tedy 1. A. Znečištění ovzduší, na kterém jsou organismy tak závislé, napsalo pět respondentů. Hlavní příčiny znečištění jsou podle nich emise z automobilů, pro ovzduší škodlivé výpary z továren a další nebezpečné plyny. Problém globálního oteplování a změn klimatu napsalo devět studentů. Globální oteplování zmínili z důvodu toho, že zapříčiňuje tání ledovců, které má za následek zvedání hladiny moří a oceánů. Pouze jedenkrát byla v dotazníku napsána odpověď „nevím“. Zbývající část skupiny 4. A vnímá jako hlavní ekologický problém kácení lesů a pralesů, které jsou pro nás tak důležité a slouží nám jako zásobárna kyslíku.

Otázka čtvrtá: Znáte nějakou ekologickou organizaci? Popřípadě jakou?

Skupina 1. A

Třetina z odpovídajících si na žádnou ekologickou organizaci nemohla vzpomenout nebo žádnou neznají. Dva studenti jako ekologickou organizaci uvedli sdružení Tereza a jedenáct respondentů napsalo nejznámější eko-organizaci u nás, Greenpeace.

Skupina 4. A

V této třídě byla pouze ve třech dotaznících odpověď „neznám“. Ve třinácti případech byla odpověď Greenpeace. Dvakrát byla zmíněna organizace Arnika, jednou hnutí Duha a také organizace Peta, která se zabývá ochranou zvířat.

Otázka pátá: Třídíte odpadky? Jestliže ano, tak jakým způsobem?

Skupina 1. A

V otázce týkající se třídění odpadu byly odpovědi téměř všechny pozitivní. Pouze jednou byla odpověď negativní. Drtivá většina gymnazistů z 1. A odpadky poctivě třídí. Odpad třídí klasickým způsobem: papír do modrých kontejnerů, plasty do žlutých, do zelených a bílých sklo. Navíc pět respondentů vyhazuje použité baterie a jiný nebezpečný odpad do košů k tomu určených.

Skupina 4. A

Odpovědi na tuto otázku byly téměř identické, jako je tomu ve skupině 1. A. Třináct dotazovaných třídí odpad do barevných kontejnerů podle stanoveného systému barev. Další čtyři studenti třídí i nebezpečný odpad (baterie aj.). Ze zbývajících respondentů dva třídí odpadky občas a jeden vůbec ne.

Otázka šestá: Využíváte doma úsporných spotřebičů, žárovek a podobně?

Skupina 1. A

Zjištěné výsledky u této skupiny byly velmi potěšující. Až na jednu výjimku všichni doma úsporné spotřebiče mají. Čtyřikrát byly zmíněné úsporné žárovky a v patnácti domácnostech mají i další nízkoenergetické spotřebiče a zařízení.

Skupina 4. A

Počet pozitivních odpovědí týkající se úsporných spotřebičů byl i zde opravdu vysoký. Jen ve dvou případech v domácnostech nepoužívají žádná úsporná zařízení. Tři odpovídající studenti nevěděli, ale v dalších čtyřech domácnostech využívají úsporných žárovek a v jedenácti používají i další nízkoenergetické spotřebiče.

Otázka sedmá: Souhlasíte s výstavbou rozsáhlých obchodních center pro pohodlnější nákupy a s výstavbou dálnic pro snazší přepravu na úkor přírody? Odůvodněte svoji odpověď.

Skupina 1. A

Na otázku týkající se výstavby obchodních center a dálnic více než polovina respondentů odpověděla, že nesouhlasí s jejich výstavbou. Důvodů, proč nesouhlasí, bylo několik. Podle jejich názoru obchodní centra zabírají příliš místa a jejich počet je dostatečný. Někteří upřednostňují spíše malé obchody, dali by přednost výstavbě parků a hlavní je pro ně čistá příroda. Zbylí čtyři respondenti považují výstavbu center za dobrý nápad kvůli pohodlnějšímu nakupování, které mají rádi. Se stavbou dálnic většina dotazovaných také nesouhlasí, především kvůli ochraně přírody. Dále argumentují tím, že dálnic je dostatek a dali by přednost jejich opravě. Pouze dva dotazovaní s rozšířením dálnic souhlasí a čtyři respondenti se o tuto problematiku zatím nezajímají.

Skupina 4. A

S podobnými odpověďmi se setkáváme i v této skupině. Tři čtvrtiny dotazovaných nepovažují výstavbu dálnic a obchodních center za dobrý nápad. Jako důvody, proč tomu tak je, uvádí především jejich dostatečný počet a více jim záleží na přírodě kolem nás. Pětkrát se setkáváme s odpovědí opačnou, především díky jejich zálibě v nakupování a cestování.

Otázka osmá: Ovlivňuje Vás hodně reklama k nákupu nových věcí, i když pro Vás nejsou nezbytně potřebné?

Skupina 1. A

Sedmnáct studentů, tzn. velká většina, napsalo, že je reklama neovlivňuje a nakupují jen nezbytně nutné věci, o reklamy se nezajímají a někdy je i dokonce rozčilují. Pouze ve třech případech byla uvedena opačná odpověď. Reklamy ovlivňují studenty z důvodu toho, že se jim prostě neubrání a většinou podlehnou moci marketingu.

Skupina 4. A

Sdílnější a obsáhlejší odpovědi na tuto otázku byly rozhodně u předchozí skupiny. V dotaznících bylo pouze uvedeno desetkrát „ne“, čtyřikrát „moc ne“, čtyřikrát „ano“ a dvakrát „někdy ano“. Více informací se mi bohužel nedostalo.

Otázka devátá: Považujete za dobrý nápad výstavbu solárních a větrných elektráren i za předpokladu, že pravděpodobně jsou pro nás ekonomicky výhodnější jaderné nebo tepelné elektrárny?

Skupina 1. A

Čtrnáct studentů souhlasí výstavbou větrných a solárních elektráren. Tyto kladné odpovědi byly zdůvodněny tím, že toto je cesta do budoucna, protože se jedná o obnovitelné zdroje a jsou ekologičtější. Jaderné a tepelné elektrárny ničí životní prostředí, hlavně ovzduší. Solárním i větrným elektrárnám by respondenti dali přednost i za cenu menší ekonomické výhodnosti. Jaderné elektrárny vnímají jako nebezpečné. Odpověď „nevím“ byla zaznamenána čtyřikrát. Pouze dva respondenti jsou proti výstavbě těchto elektráren, protože zabírají hodně místa a vyprodukují málo energie.

Skupina 4. A

Obdobné odpovědi se vyskytly i u 4. A. Šest studentů upřednostňuje jaderné a tepelné elektrárny před větrnými a solárními. Důvody vidí v tom, že zabírají moc plochy a vyrobená energie je podle nich moc drahá. Zbývajících čtrnáct respondentů by uvítalo výrobu energie za pomoci slunečních paprsků a větru. Oceňují novou technologii, protože je postavena na základě využívání obnovitelných zdrojů. Je ekologičtější a přednost by jí dali i za předpokladu, že u nás nejsou pro tyto typy elektráren ideální podmínky.

Otázka desátá: Navhňte, co by se do budoucna mělo změnit nebo zlepšit, aby nedocházelo k takovému poškozování životního prostředí jako tomu je v současné době a uveďte důvody.

Skupina 1. A

Návrhů na zlepšení nebo změnu do budoucnosti bylo ze strany studentů 1. ročníku poměrně hodně. Většina odpovědí byla originálních a nápaditých. Podle dotazovaných bychom měli především zastavit znečišťování vod a kácení pralesů, omezit jízdu autem a mnohdy jej nahradit například byciklem, dát přednost solárním a větrným elektrárnám před tepelnými a jadernými, více třídit odpad, vynalézt ekologičtější stroje – například auta na elektrickou energii, vysadit více lesů, parků a hlavně bychom si měli uvědomit, že ovlivňujeme další vývoj naší planety. Každý z respondentů na tuto otázku odpověděl a navrhl, jak nejlépe pomoci životnímu prostředí a ostatním živým bytostem kolem nás.

Skupina 4. A

Ve 4. A byli studenti stejně kreativní a nápadití jako v 1. A. Mezi nejčastěji zmiňované návrhy na zlepšení situace životního prostředí patří prosadit omezení výstavby nových objektů, udělovat pokuty za netřídění odpadu, vyrábět jen úsporné žárovky, zvýšit počet kontejnerů na tříděný odpad, změnit normy u vypouštění odpadních látek z továren do vodních toků, vyrábět více automobilů s elektromotory a především hledat alternativní zdroje energie. Téměř všichni respondenti se shodli na tom, že by se člověk měl lépe chovat k přírodě, měl by omezit konzumní způsob života a více přispívat k ochraně přírody. Neměl by být zkrátka sobec.

4.1.1 Shrnutí a interpretace zjištěných výsledků

Nyní postupně zhodnotíme a shrneme zjištěná fakta od druhé do desáté otázky. Druhá otázka měla za úkol zjistit, zda mají respondenti zájem o ekologii a proč tomu tak je nebo není. U mladších studentů jsme se bohužel setkali více s negativními odpověďmi. Většina odpovědí ze strany starších respondentů byla kladných. O ekologii zájem projevíli a stav životního prostředí jim vůbec není lhostejný, což je velmi uspokojivé.

Cílem další otázky bylo zmapovat, jaké jsou podle dotazovaných největší ekologické problémy v současné době. Odpovědi byly v obou skupinách velmi podobné. Příčin, proč se nacházíme v ekologické krizi, je bohužel velmi mnoho a většina z nich se v odpovědích objevila (znečištění ovzduší, globální oteplování, znečištění vod aj.). Zajímavým zjištěním bylo, že v předchozí otázce mladší respondenti většinou zájem o ekologii neprojevíli, ale o globálních ekologických problémech velmi dobrý přehled mají. Také zbývající dotazovaní velmi dobře vědí o stavu životních podmínek na planetě Zemi.

Otázka čtvrtá byla koncipována tak, aby co nejpřesněji zjistila, jestli dotazovaní znají ekologické organizace a popřípadě jaké. Poměrně velký počet studentů, ve třídě 1. A, si nemohl vybavit žádnou ekologickou organizaci. Nadpoloviční většina podle očekávání uvedla organizaci Greenpeace. Dvakrát byla v odpovědi uvedena organizace Tereza, která nepatří mezi ty nejnámější, a proto bylo také příjemným zjištěním, že někteří znají i tuto organizaci. Téměř tři čtvrtiny respondentů z vyššího ročníku zná Greenpeace. Dále byly uvedeny Arnika, Duha a Peta. Předpoklady, že nejčastěji bude zmiňována organizace Greenpeace, byly správné.

Další otázka v pořadí, tedy pátá, měla za úkol získat informace o tom, jestli studenti třídí odpad a jakým způsobem. Zjištěné výsledky byly opravdu potěšující. Téměř všichni respondenti odpadky svědomitě třídí do barevných kontejnerů. Získané informace o tom, jak respondenti sami přispívají k ochraně přírody, byly velmi pozitivní.

V současné době je kladen důraz na šetrné a co možná nejušpornější technologie. Této problematiky se týkala otázka s číslem šest, která měla za úkol zjistit, zda respondenti

mají v domácnostech úsporné spotřebiče. Převážná většina dotazovaných vlastní nízkoenergetické spotřebiče. Nejčastěji v odpovědích byly uváděny úsporné žárovky, které mají v domácnostech téměř všichni. Úspora energie je správným krokem do budoucna, a proto je velmi příjemným faktem, kolik domácností využívá energeticky šetrná zařízení.

Sedmá otázka se týkala výstavby dálnic a obchodních center na úkor přírody. Více než polovina všech respondentů do dotazníků uvedla, že dálnic a nákupních center je pro naše potřeby v současné době dostatek. S tímto názorem musím souhlasit. Jejich počet bychom opravdu neměli zvyšovat, pokud to není vysloveně nutné. V dalších letech bychom spíše měli vynaložit úsilí o zachování co nejvíce čisté přírody pro lidstvo a ostatní živé bytosti a organismy.

Otázka s číslem osm se zabývala vlivem reklamy na dotazované studenty. Tato otázka byla položena v závislosti na konzumní způsob života, který je jednou z příčin ekologické krize. V současnosti je obrovský počet reklam, ať už v podobě billboardů, v rádiu, televizi nebo kdekoliv jinde. Předpokladem bylo, že respondenty reklama hodně ovlivní. Opak byl ovšem pravdou. Při vyhodnocování dotazníků bylo zjištěno, že reklama téměř nikoho z dotazovaných neovlivňuje.

Výstavbě solárních a větrných elektráren se věnovala devátá otázka. Podle mého názoru je to velmi dobrý nápad i přesto, že v některých zemích pro ně nejsou optimální podmínky. Více než polovina respondentů se ztotožňuje s mým názorem a tyto dva typy elektráren upřednostňuje před ostatními. Hlavním kladem solárních a větrných elektráren je výroba energií na základě obnovitelných zdrojů. Tento důležitý fakt bychom měli do budoucna zohlednit.

Závěrečná otázka se zabývala návrhy na zlepšení stavu životního prostředí. Návrhů ze strany dotazovaných bylo hodně. Většina odpovědí se týkala především změny lidských postojů k přírodě. Měli bychom především začít každý sám u sebe a zamyslet se nad vážností situace. K záchraně přírody by měl svým chováním přispět každý z nás. Podobné stanovisko zaujímá i ekologická filosofie, protože klade důraz na změnu lidských hodnot, postojů a jednání.

4.1.2 Závěrečné zhodnocení kvalitativního výzkumu

Kvalitativní výzkum prováděný pomocí dotazníkové metody byl přínosný. Cílem výzkumu bylo především zmapovat, zda mají mladí respondenti ekologické problémy současného světa v povědomí, jaké mají názory na určité oblasti vztahující se také k ekologii a jestli oni sami žijí ekologicky příznivým životem. Stanovené cíle byly splněny. Odpovědi dotazovaných byly kultivované, jejich názory inteligentní a získané informace z dotazníků byly pro výzkum velmi cenné. Respondenty byli mladí gymnazisté, proto musíme brát v úvahu i určitý vliv ze strany rodičů, který se u některých otázek v určité míře projevil. Rozhodně se dá říci, že velmi pozitivním zjištěním bylo, že velké většině respondentů není příroda lhostejná a sami přispívají k její záchraně. Tento fakt je velkým příslibem do budoucna, protože šance na zlepšení přírodních podmínek jsou a budou hlavně v rukou mladých generací.

5 Závěr

Teoretická část bakalářské práce byla zaměřena na výklad a interpretaci pohledu filosofie na kritický stav přírodních podmínek na planetě Zemi. Cílem bylo nalézt a ukázat možná řešení v ekologické etice. V prvních dvou kapitolách byly popsány etika, ekologie a další kapitola se zabývala ekologickou krizí. Důvody, proč v současné době hovoříme o ekologické krizi, můžeme nalézt především v obrovském a stále rostoucím počtu lidí na světě. Jako další příčinu ekologické krize lze shledat neuvěřitelné nároky, které lidstvo má. V neposlední řadě je to téměř neomezená moc člověka.

Hlavním důvodem, proč je problematika ekologické krize stále aktuálnější, jsou její vážné dopady na životní prostředí. Důsledky ekologické krize představují obrovskou hrozbu nejen pro člověka, ale i pro ostatní živé bytosti a organismy na Zemi. Dochází k ohrožení půd, klimatu, vody a také biodiverzity. Ekologická etika a její směry reflektují na ekologickou krizi a nabízí poměrně velký počet teoretických řešení a východisek. Všechny tyto přístupy v ekologické filosofii nachází základ pro řešení ekologické krize ve změně chování člověka, jeho postojů a hodnot. Ukazují nám, jak bychom se měli chovat k životnímu prostředí kolem nás a ostatním živým bytostem. Otázkou ovšem zůstává, zda se tak zachováme a vydáme správnou cestou, kterou nám ekologická etika ukazuje.

Touto otázkou se zabývala právě praktická část. Jejím úkolem bylo zjistit, jak se chovají mladí lidé v běžném každodenním životě a zda přispívají k zlepšení stavu životního prostředí. Kvalitativní výzkum byl prováděn dotazníkovou metodou. Zjištěné výsledky lze zhodnotit jako velmi pozitivní. Poměrně velký počet respondentů sice uvedl, že se o ekologii přímo nezajímá, ale na druhou stranu je z dalších zodpovězených otázek patrné, že největší ekologické problémy, které trápí současný svět, zná. Téměř všichni mladí respondenti třídí odpad, využívají úsporných spotřebičů a dalšími způsoby pomáhají k nápravě zdevastovaného životního prostředí. Lepší budoucnost pro tento svět je z velké části právě na mladých lidech a jejich jednání. Z tohoto důvodu byl výzkum zaměřen na tuto cílovou skupinu.

Budoucnost planety Země je jen na nás lidech. Každý by se měl zamyslet sám nad sebou a přispět i svým skromnějším chováním k záchraně přírodních podmínek. Lidstvo si totiž musí uvědomit, že svým bezohledným jednáním ohrožuje nejenom přírodu a ostatní mimolidský svět, ale ohrožuje také svou vlastní existenci. Tato fakta si musíme připustit a začít se podle toho chovat. Máme zodpovědnost nejen vůči sobě, ale také vůči budoucím generacím.

6 Seznam použitých zdrojů

GORE, Al. *Země na misce vah*. Praha : Argo, 2000. 374 s. ISBN 80-7203-310-7.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. 2. přepracované vydání. Praha : Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti*. 1. vydání. Praha : Oikoymenh, 1997. 318 s. ISBN 80-86005-06-2.

KOHÁK, Erazim; KOLÁŘSKÝ, Rudolf; MÍCHAL, Igor. *Závod s časem : Texty z morální ekologie*. 1. vydání. Praha : Torst, 1996. 228 s. ISBN 80-85368-81-1.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář : Kapitoly z ekologické etiky*. 2. přepracované vydání. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. 204 s. ISBN 80-85850-86-9

KOLÁŘSKÝ, Rudolf; SUŠA, Oleg . *Filosofie a současná ekologická krize*. 1. vydání. Praha : Filosofía, 1998. 176 s. ISBN 80-7007-116-8.

LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení : Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. 1. vydání. Brno : Hnutí Duha, 1994. 218 s. ISBN 80-85368-18-8.

MOLDAN, Bedřich. *(Ne)udržitelný rozvoj : Ekologie, hrozba i naděje* . 1. vydání. Praha : Karolinum, 2001. 141 s. ISBN 80-246-0286-5.

NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. 1. vydání. Tulčík : Abies, 1996. 310 s. ISBN 80-88699-09-6.

SEED, John; MACY, Joanna; FLEMING, Pat . *Myslet jako hora*. Tulčík : Abies, 1996. 144 s. ISBN 80-88699-01-0.

THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. 1. vydání. Praha : Portál, 2004. 167 s.ISBN 80-7178-806-6.

7 Přílohy

Dotazník s ekologickou tematikou

(zcela anonymní)

1. Kolik je Vám let?
2. Zajímáte se o ekologii a uveďte důvody proč ano či ne?
3. Jaký je podle Vás jeden z největších ekologických problémů v současné době a proč?
4. Znáte nějakou ekologickou organizaci? Popřípadě jakou?
5. Třídíte odpadky? Jestliže ano, tak jakým způsobem?
6. Využíváte doma úsporných spotřebičů, žárovek a podobně?

7. Souhlasíte s výstavbou rozsáhlých obchodních center pro pohodlnější nákupy a s výstavbou dálnic pro snazší přepravu na úkor přírody? Odůvodněte svoji odpověď.

8. Ovlivňuje Vás hodně reklama k nákupu nových věcí, i když pro Vás nejsou nezbytně potřebné?

9. Považujete za dobrý nápad výstavbu solárních a větrných elektráren i za předpokladu, že pravděpodobně jsou pro nás ekonomicky výhodnější jaderné či tepelné elektrárny? Rozveďte svoji odpověď.

10. Navrhněte, co by se do budoucna mělo změnit nebo zlepšit, aby nedocházelo k takovému poškozování životního prostředí jako v současnosti a uveďte důvody.

Moc děkuji za Váš čas strávený nad tímto dotazníkem!